

V

Од того часу Ломицький почав ходити до Марусі на вечірній час трохи не щодня. Марта Кирилівна ніколи не виходила в гостинну до його. Як тільки вона, бувало, заглядить в вікно, що йде Ломицький, зараз одягається і виходить з дому або в гості, або на гулянку в сад.

Так діло тяглося з місяць. Ломицький вже звик до такого обходіння з ним старої, але він постерігав, що матиме притичину, як тільки діло зайде про сватання.

«Стара або мене не любить, або має когось іншого на приміті для своєї дочки»,— часто думав Ломицький, вертаючись ввечері додому од Марусі.

Одного вечора Ломицький прийшов до Марусі на вечірній чай. Марта Кирилівна, по своєму звичаю, напившись чаю в своїй кімнаті, пішла з дому. Ломицький та Маруся вийшли в садочок. Вже стояла літня спека. Ломицький та Маруся довгенько ходили по садочку, але ходити було важко: духота втомлювала нерви. І вони сіли поруч на лавці в затишку та в холодку під густим волоським горіхом. Вечірнє сонце пронизувало зелені гілки волоських горіхів та абрикосів. Зелені здорові абрикоси густо обліплювали гілки і вже подекуди починали жовтіти. Краплі сонця проривались через листя і сипались гарячими плямами на доріжки, на зелену траву. Надворі було тихо-тихо, що й листочок нігде не ворушивсь...

— От і літо розгорілось, і абрикоси вже жовтіють... Вже доволі часу минуло од того вечора, як я перший раз прийшов до вас в ваш дім. Я пам'ятаю, тоді саме цвіли абрикоси, а тепер вони вже починають стигнути,— почав Ломицький.

— І я пам'ятаю той тихий весняний вечір,— тихо обі, звалась Маруся і чогось почервоніла.

— Тоді моя симпатія до вас саме розцвіталася, наче весняний цвіт, а тепер...— почав Ломицький та й не договорив: в його не стало сміливості просто признатись Марусі, що він її любить і хоче її сватати.

Він замовк, довгенько мовчав, похиливши голову, і почував, що сміливість його покидає.

«А треба признатись... Треба ж колись сказати, що я люблю її і без неї жити не можу»,— думав він, роздивляючись на золоті краплі сонця, котрими була забризкана доріжка попід абрикосами.

— Молоді панни тепер бувають усякові: одні кинулись до просвіти, до науцтва, ідуть в університети; другі кинулись до еманціпації: вільно держать себе в товаристві, їздять верхи; треті пішли в народ, вдарились в демократизм. Є такі, що нехтують стародавніми звичаями, люблять тільки ліберальничати і навіть оригінальничати...— почав Ломицький.

— А вам ці всі категорії нашої сестри не подобаються? — спитала Маруся і сміливо глянула Ломицькому в вічі.

Я не кажу, що всі категорії сьогочасних паннів мені не подобаються. У всіх категоріях я знаходжу деякі прикмети, котрі мені припадають до вподоби, до моїх поглядів.

— Це дуже цікаво знати, які ж то ті прикмети,— сказала Маруся і трохи стривожилась за себе.

Я люблю дівчину не тоді, як вона убрана в квітки, стрічки та кружева, літає метеликом в танцях на балах, по лиснючому паркеті, як у неї блищать очі вакханальним огнем од жвавих гуків балового оркестру, од руху веселого танцю, од запалюючих очей веселої молодіжі; я тоді ладен милуватись нею, слідкувати очима за її легенькими рухами, граціозними зворотами, ловити іскряні погляди її очей, вогких і блискучих, але... мушу признатись, що любити такої дівчини не можу. Не люблю я молодої дівчини і тоді, як вона в довгій амазонці летить, ніби завірюха, на баскому коні в бадьористій позі. Я ладен милуватись її граціозною постанню, ладен дивитись, як вітер вихає довгою амазонкою, розкидає її хвильками по блискучому баскому коні,— все це виходить гарно, але... любити дівчину в тій позі не можу. Не люблю я тих паннів, що люблять виставляти дуже вже простою одежею, напинають часом на себе трохи не старе дрантя, підперізуються якимись простими шнурками, неначе ченці-францішкани, ходять для якогось демократичного шикку в викривляних старих черевиках, тоді як у їх є новісінькі і чистісінькі. Не люблю я паннів з паничівськими вихватками, що бігають по тротуарах з паличками в руках, з окулярами на носі, задравши бадьористо голову вгору до неба, і неначе репетують на всю улицу своєю вдатною постанню: «Звертайте, мов, з дороги, бо летить вільна особа, громадянка, геній науцтва й штучництва, що нехтує непросвіченим, дурним, консервативним натовпом». Це та ж сама модна чваньковитість, що і в стародавніх дам; ті ж самі тюрнюри та шлейфи, тільки надіті на інше лице... Ні, не такий мій ідеал і зразець молодої дівчини,— сказав Ломицький.

— Сказати щиро правду, і я ніколи не любила товаришити та приятелювати з такими паннами,— обізвалась Маруся,— моя товариська компанія зовсім не таківська.

— Знаєте, коли ви подобаетесь мені, Маріє Павлівно? Тоді, як ви сидите в своїй маленькій гостинній і шиєте. Пам'ятаєте, як я перший раз прийшов до вас? Ви сиділи на канапці і шили; кругом вас білили жмути тонкого полотна; на столі лежали білі нитки, шматочки та клаптики порізаного полотна, ножниці, голки. Я вгадав, що ви любите господарство, любите домашність; од вас тоді подихувало таким спокоем, таким миром...— сказав Ломицький.— Як я люблю ту хатню тишу, той спокій хатній!

— Пам'ятаю,— сказала Маруся.— Я сама більше од усього люблю сімейне тихе, домашнє життя, люблю мир та спокій та хатнє господарство.

— А пам'ятаєте, як я два тижні перед цим надвечір застав вас от тут в садку?— сказав Ломицький.— Ви сиділи під цими волоськими горіхами на лавці і читали книжку. Я дуже люблю дивитись на вас, як ви сидите в такій позі, з книжкою в руках, з задумою на чолі, з думами на лиці. Такий був мій зразець панни давно-давно... ще як я кінчав курс в університеті. І ваша мама, здається, любить книжки, любить читати. Правда? Вона все зачіпає високі питання та говорить за їх.

— Любить... але більше любить слухати, як я читаю, ніж читати,— сказала Маруся і осміхнулась.

— А ваша мама чомусь до мене не виходить...—обізвався Ломицький і осміхнувся.— Я часто чув, як вона ходила тихою ходою за дверима в кімнаті, неначе крадькома; чув, як вона ходила навшпиньки, човгала, чимсь шелестіла, а до мене все-таки не виходила.

— Моя мама не любить мужчин взагалі... має їх за якихсь ворогів, вже не знаю, чи

тільки для себе, чи для нашого пола,— якось знехотя прохопилась Маруся та й замовкла.

— І тепер ваша мама неначе зумисне тікає, коли приходю до вас; мабуть, вона мене не любить,— несміливо обізвався Ломицький.

— Не то що вона вас не любить...— сказала Маруся.— Мама часто каже, що не любить взагалі вашого пола. Ви їй вибачте за це: це в неї така вже хиба, чи сказати б, ганжа, чи що... Було, як прийде до мене мій вчитель, ще як я готувалась в гімназію, то вона все було втікає од його в свою кімнату або в садок.

Трохи чудно... Чи не було якої лихої пригоди в житті вашої мами? — спитав Ломицький.

— Не знаю,— обізвалась Маруся і похилила голову.— Може, й було, але матері не годиться казати про це своїй дочці.

— Може, я не підходжу під вподобу вашої матері, під її погляд? Вона, здається, дуже ліберальна людина, а може, й радикальна,— сказав Ломицький.

— А хіба ви не ліберальний чоловік? Може, ви консерватор? — спитала Маруся й осміхнулась.

Ломицький якось заметушивсь: Маруся спитала його таким тоном, неначе докоряла йому за що або дивувалась.

«Як скажу, що я ліберальний чоловік, то, може, Маруся часом десь прохопиться в розмові, скаже товаришкам, а товаришки рознесуть по місті. Борони боже, така поголоска піде про мене і дійде до тих, котрим не треба б про це знати... Як скажу, що я консерватор, то, може, вона спротивиться, одкинеться од мене... Вона все-таки людина сьогочасна, розумна, любить читати,— і це, сказати по щирій правді, мені подобається. Та й мати її вже геть-то ліберальна: ладна кричати про свій лібералізм на все місто, хоч це все, може, в неї нещире».

Ломицький почав запикуватись.

— Ні, бачите... воно не те, щоб я... але... але... я людина передніше за все обережна й обачна. Тепер, знаєте, такий чудний час... Я поважаю прогресивні ідеї, але... бачите... так тільки для себе... щоб про їх не говорити, не гукати та не верещати скрізь, де треба, де й не треба...

— Та й я не кричу про їх на вулиці, але між своїми щирими людьми чом би й не побалакати щиро й одкрито? — сказала Маруся.

— А ваша мама хіба таки кричить?..— вирвалось якось в Ломицького.

— Ет! — сказала Маруся і тільки рукою махнула та й замовкла.

— Чи згодиться ваша мати?..— тихо-тихо спитав він у Марусі.

Маруся підняла рожеві віка і липнула на його великими блискучими очима.

— Що згодиться? На що? — спитала Маруся, заметушившись.

— Видати вас за мене за... між.

— Хіба ви мене любите? — спитала Маруся.

— Люблю,— сказав тихо, неначе пошептом Ломицький.

— Мені здається, що поперед нас стане на перешкоді... велика притичина: я вам сказала, що моя мати не любить мужчин,— сказала Маруся.

— Та нехай собі не любить, коли того хоче,— сказав Ломицький.— То мати, а то ви; в

матері своя вдача, своя вподоба, свої норови, а в вас — свої. Сама ваша мати сказала мені, що вважає на вас як на рівню для неї.

Маруся замовкла і задумалась: їй не хотілось всього розказувати про свою матір, не бажалось зачіпати в своїй душі смутну нотку в такий веселий, приємний час, поруч з милим.

Марта Кирилівна вже давненько вернулась додому і з вікна назирала та кмітила за дочкою та Ломицьким. При ясному світі вечірнього сонця вона вгляділа незвичайні рум'янці на їх щоках і прикмітила, що в їх мова мовиться не якась звичайна, щоденна, а ходиться їм про щось інше.

Маруся й Ломицький увійшли в столову. Стара глянула на їх і про все догадалась... Вона догадалась, що велике слово про любов вже було промовлено між ними; в їх обох очі блискали, щоки палали; в очах світилась така радість, таке щастя, неначе вони були недавнечко десь в раю, слухали неземну музику, чули дивні мотиви, і ті мотиви ще й досі лунають в їх душах, ще виявляють свій одгомін в очах,— здавалось, ніби однакова думка, однакове почування, однакова воля була в їх душах і одбивалась в їх очах.

«Обоє вони були стривожені. В очах їх горить гарячий одлиск; в обох блищать очі, палахкотять щоки. Ох, зазнала і я цього! Знаю той світ в очах, той жар в щоках! Та для мене з того нічого не вийшло. Може, і цей хлопчисько дурить мою дитину — знає, що в мене є гроші, дім, садок... Треба їх розлучити... Він піддурить її, зведе з ума, дочка втьопається в його, та ще й заміж схоче,— тоді я зостанусь сама. А мій роман тільки, тільки що почав поновлятися. Добре б було самій передніше вийти заміж, а потім вже видати дочку. Не прийшов же отой одоробало... отой м'яло, вайло! А як дочка вийде, зостанусь отут в хаті одним одна... Ні, треба їх розлучити... Треба кудись виїхати і дочку вивезти. Може, вона побачить когось кращого, а цього забуде... Справа загаїться, а я тим часом заходжусь коло Бичковського... Але куди б виїхати? Чи на води, чи на морське купання до Одеси, чи на Лиман? На води їхати,— коштуватиме дорого. Поїду до Одеси на морське купання. Може, од морської води в Марусі простигне той дурний дівочий пал, бо море втомлює нерви... якось послабшує, знесилує людину... Та вона й таки добре споганіє од морського купання... Тоді, може, він і сам од неї одчепиться, як вглядить таку шерепу...

Та треба залізти десь в глухий закуток, далеченько од Одеси, на Великий Фонтан, щоб і Ломицький нас не знайшов».